

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חמץ בערב פסח

- (י"א ב') **משנה:** (1) ר"מ אומר: אוכלים (חמץ בערב פסח) כל חמש, ושורפין בתחלת שש.¹
- (2) רבי יהודה אומר: אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש, ושורפין בתחלת שש.²
- (3) רבן גמליאל אומר: חולין נאכלין כל ארבע (עד סוף שעה רביעית כדעת רבי יהודה), ותרומה כל חמש (שלא להפסיד תרומה בידיים, כל זמן שיכולים לאכלה), ושורפין בתחילת שש (אפילו תרומה הואיל וחכמים אסרוה אף בהנאה).
- (י"ג א') אמר רב נחמן אמר רב: הלכה כרבי יהודה.

שיטות הראשונים

אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש: פסקו רי"ף, רמב"ם, ורא"ש כרבי יהודה. וכתב הרמב"ם, "וְאָסְרוּ חֲכָמִים לֵאכֹל חֶמֶץ מִתְחִלַּת שָׁעָה שְׁשִׁית, כְּדִי שְׁלֹא יִגַּע בְּאֲסוּר תּוֹרָה. וּמִתְחִלַּת שָׁעָה שְׁשִׁית יִהְיֶה הַחֶמֶץ אֲסוּר בְּאֲכִילָה וּבִהְנִיָּה: שָׁעָה שְׁשִׁית - מִדְּבָרֵי סוּפְרִים; וְשָׁאֵר הַיּוֹם, מִשְׁבִּיעִית וּמַעֲלָה - מִן הַתּוֹרָה. שָׁעָה חֲמִישִׁית - אֵין אוֹכְלִין בָּהּ חֶמֶץ, גִּזְרָה מִשּׁוּם יוֹם הַמַּעֲנֵן, שֶׁמָּא יִטְעֶה בֵּין חֲמִישִׁית וְשְׁשִׁית. וְאֵינוּ אֲסוּר בִּהְנִיָּה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית; לְפִיכָךְ תּוֹלִין בָּהּ תְּרוּמָה וְלֶחֶם תּוֹדָה וְכִיּוּצֵא בָּהֶן מִחֶמֶץ שֶׁהוּא קָדֹשׁ: לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין; עַד שֶׁתִּגִּיעַ שָׁעָה שְׁשִׁית³ - שׂוֹרְפִין הַכֹּל." וכן פסק השו"ע⁴.

כיצד מונים את השעות: כתב הרמב"ם, "ודע, שכל השעות שנזכרו בכל המשנה, אינן אלא שעות זמניות. ופירוש זמניות, הן השעות אשר שטים עשרה מהן ביום, וכן בלילה... בין בתקופת תמוז בין בתקופת טבת." ולפיו, ארבע שעות היינו עד שיעבור שליש היום. **ותרומת הדשן** כתב שיכול לאכול עד שתי שעות קודם חצות⁵. והרמ"א⁶ פסק כרמב"ם, ובשם יש אומרים **כתרומת הדשן**.

1. ואף על גב דכל שעה ששית מדאורייתא שריא, גזור רבנן עלה דילמא טעי, וסבור על השביעית שהיא ששית. אבל אחמישית לא טעי למימר על השביעית שהיא חמישית, ומותר. רש"י.
2. תולין כל חמש - ואינו אוכל, דטעי וסבור על שביעית שהיא חמישית, ומיהו, לשרוף אינו צריך, ומאכיל לבהמתו, אבל ששית, אף בהנאה אסור מדרבנן, גזירה משום שביעית. רש"י.
3. הקשה הכסף משנה, דהא כיון שהגיע שעה ששית אסור בהנאה מדרבנן, וא"כ צריך להוציאו מביתו קודם שעה ששית (ולא רק בקדשים שאסור לשורפם, אלא אף בחולין מיירי, ר' רמב"ם חמץ ומצה ג, א); ותירץ, דתחילת שעה ששית לאו דוקא, אלא סוף חמישית קאמר (וצריך להמתין עד קרוב לתחלת שעה ששית, להורות ששורפו מפני זמן האיסור שבא, וזה מורה יותר שמקיים המצה). ועוד יש לומר, דנהי דשעה ששית אסורו בהנאה, מכל מקום לא חייבוהו להוציאו מביתו קודם אותה שעה. וזה עיקר.
4. או"ח תמג, א. וכתב המשנ"ב (ס"ק ג) ואפילו חמץ נוקשה שהוא חמץ דרבנן (ראה להלן, ריש פרק אלו עוברין), גם כן אסור באלו השתי שעות (מתחילת חמישית). וכל שכן חמץ על ידי תערובות. ובתשובת נודע ביהודה (מהדו"ק, או"ח, סי' כא) מיקל באכילת נוקשה בשעה חמישית. מקורות - רא"ש (סי' יג). רמב"ם (הל' חמץ ומצה א, ט).
5. דעת תרומת הדשן דסמכין אשינויא קמא דגמרא דאין אדם טועה יותר משתי שעות, ואלו השעות מסתמא הם שעות בינוניות (כי לא מסתבר לומר שטעותו של אדם משתנה לפי אורך היום). ועל כן, אפילו אם היום ארוך, מותר לאכול יותר משליש היום, והיינו עד סוף שעה עשירית מחצות הלילה.
6. או"ח תמג, א. וכתב המשנ"ב (ס"ק ט) בשם הפוסקים, שהעיקר כדעה ראשונה. אלא שלענין מכירת חמץ, שזמנו שעה אחת יותר, בדיעבד והפסד מרובה, אפשר לסמוך אדעת התרומת הדשן. ולענין חישוב השעות זמניות, כתב (ס"ק ח), שהרבה אחרונים כתבו לחשב מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ויש אומרים דמחשבים מהנץ החמה עד עת השקיעה, והוא קולא בעניננו. **ודעת הגר"א נמוטם.** ולכתחלה טוב להחמיר כדעה א'. מקורות - רמב"ם (פיה"מ, ברכות א, ה, תרגום הרב קאפח). תרומת הדשן (סי' קכא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה ש"ת
טז כסלו תשפ"א
מסכת: פסחים | פרק: א | דף: י"א

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תמג)

א. חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה, (אפילו חמצו של גוי אסור ליהנות ממנו) (טור סימן ת"ן וריב"ש סימן ת').
ואסורו חכמים שתי שעות קדם דהינו מתחלת שעה חמישית, ומיהו כל שעה חמישית מתר בהנאה... ומתחלת
שעה ששית ולמעלה, אסורו גם בהנאה.
הגה: ובשנת העבור שהיום אר, אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומתר לאכל חמץ עד שליש היום (רמב"ם בפרוש המשנה ריש ברכות
ומהרי"ו), ויש אומרים עד ב' שעות קדם חצות (תרומת הדשן סימן קכ"א).